

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De dader ligt op het kerkhof: instabiliteit binnen de Lijst Pim Fortuyn

Bartels, K.

Citation

Bartels, K. (2003). De dader ligt op het kerkhof: instabiliteit binnen de Lijst Pim Fortuyn. *Bestuurskundige Berichten*, 18(4), 12-13. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3211109>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3211109>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De dader ligt op het kerkhof

Instabiliteit binnen de Lijst Pim Fortuyn

Als men het heeft over de grootste vernieuwingsgolf die zich de laatste jaren heeft afgespeeld op politiek gebied, is het wel de opkomst van de 'leefbaar-partijen'. Met name de Lijst Pim Fortuyn (LPF) heeft op nationaal gebied naam gemaakt. Dat het succes slechts van korte duur was, geeft aanleiding tot het stellen van een verscheidenheid aan vragen. Met name de oorzaken van de teloorgang van de enige leefbaar-partij die een aanzienlijk aantal zetels wist te verwerven in de Tweede Kamer zijn een interessant aandachtspunt. Men zou zich kunnen afvragen wat de rol is die de organisatiestructuur heeft gespeeld. Deze kan een partij stabiliteit bieden, maar kan tevens gedaagd worden, met instabiliteit als gevolg. In deze context heb ik gekeken naar de invloed van een drietal factoren op de organisatiestructuur en daarmee de stabiliteit van de Lijst Pim Fortuyn. Hieronder volgt een korte bewerking van het onderzoek dat ik in het kader van mijn propedeusewerkstuk heb uitgevoerd.

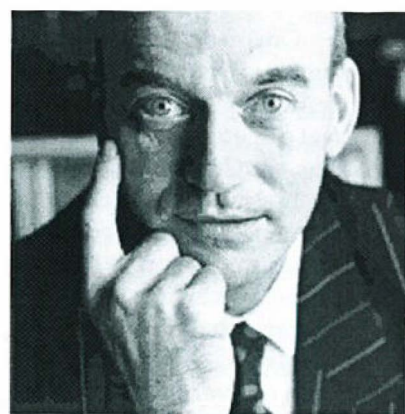
In het geval van de LPF zijn er met betrekking tot de organisatiestructuur in ieder geval drie factoren die onderzocht kunnen worden. Allereerst is gekeken naar de invloed van de aanwezigheid van hiërarchie, een organisatiefacet dat Nederland gewoon is in het Openbaar Bestuur.¹ Hieruit voortvloeiende stabiliteit zal in de loop van de tijd echter, onder invloed van verschillende krachten, onder druk kunnen komen te staan. De partijstructuur zou hier evenzeer de oorzaak van kunnen zijn. Zo zou men de hiërarchische verhoudingen kunnen gaan betwisten, of zou de aanwezigheid van een dominante dan wel krachteloze leider een factor kunnen zijn die tot strubbelingen leidt. De bestaande structuur kan gedaagd

worden door individuen of groepen die daar een bepaald belang bij hebben. Dit zullen zij proberen te articuleren om steun voor hun roep om verandering te mobiliseren. Binnen de politieke arena, dus ook binnen politieke partijen, speelt zich volgens Deborah Stone nu eenmaal een constante strijd om ideeën af. Met ambiguïteit kan een leider zijn partij echter bij elkaar houden. Bij ernstige discussies zou deze kracht te zwak kunnen zijn, zodat de stabiliteit verstoord wordt.² Naast hiërarchie en het inzetten van retoricamiddelen moet er in dit geval ook gekeken worden naar leiderschap. De LPF was immers opgezet rondom "de Grote Leider".³

Hoe valt dit nu allemaal in een theoretisch kader te vangen? Het centrale aandachtspunt in de analyse, de hiërarchie, is bekeken aan de hand van theorieën van Peter Blau. In zijn boek *'Formal Organizations'* beschrijft hij samen met Richard Scott welke de effecten zijn van een bepaalde opbouw van de hiërarchie. Bovendien krijgt het soort leiderschap dat daarbij gehanteerd wordt ook aandacht. Vervolgens zal een en ander duidelijk worden gemaakt rondom processen van retorca aan de hand van het boek *'Policy Paradox'* van Deborah Stone. Dit kader leidt tot de volgende onderzoeksvraag:

Welke invloed hebben hiërarchie, leiderschap en retorca gehad op de stabiliteit binnen de Lijst Pim Fortuyn?

Max Weber gaf al aan dat er naast de formele positie meerdere factoren van invloed zijn op het uitoefenen van effectief leiderschap. Instabiliteit ontstaat echter als er meerdere bases voor legitimiteit bestaan. Waar komt de legitimiteit voor leiderschap nou uit voort en welke rol speelt de hiërarchie hierbij?

Een grote psychologische afstand tot de leider, veroorzaakt door een kleine span of control⁴ met veel hiërarchische niveau's, of een grote span of control met weinig hiërarchische niveau's, kan tot minder controle door de leider en meer autonomie bij de ondergeschikten leiden. Horizontale communicatie dient de loyaliteit tussen de ondergeschikten te bevorderen. Bovendien, een leider die beschikt over formeel en informeel gezag kan zowel de verticale als horizontale loyaliteit bevorderen. Echter, de verticale loyaliteit zou wel eens belangrijker kunnen zijn dan de horizontale.

Als er instabiliteit ontstaat, treden processen op van het formuleren van groepsstandpunten en het mobiliseren van steun. Doordat iedereen andere interpretaties en motieven heeft, is het vaak moeilijk groepsstandpunten te formuleren. Het gebruiken van ambiguïteit (door de leider) kan hier uitkomst bieden. Dit kan er evenwel toe leiden dat het objectieve groepsstandpunt niet meer duidelijk is vast te stellen. Interpretatie

en representatie dragen hier tevens tot bij. Leiders kunnen steun mobiliseren door gebruik te maken van ambiguïteit, subjectieve articulatie en sociale en emotionele invloeden.

Uit de gebeurtenissen zoals beschreven in *'In de ban van Fortuyn'*, het boek van Jutta Chorus en Menno de Galan, werd duidelijk hoe de dramatische teloorgang van de LPF plaatsvond. De rol van Fortuyn en later Herben en Wijnschenk werden toegelicht, alsmede de hiërarchische opzet en de interne relaties. Deze zijn echter te omvangrijk om hier uitgebreid te behandelen.

Samenvattend kunnen echter een aantal algemeenheden verwoord worden. In de eerste periode - van 13 februari 2002 (oprichting LPF) tot 6 mei 2002 (moord op Pim Fortuyn) - bleek dat er reeds vele spanningen bestonden. Men werkte erg autonoom van elkaar, kon slecht met elkaar opschieten en de communicatie liet te wensen over. Dat men bij elkaar bleef was slechts omdat iedereen zich in dienst van Pim Fortuyn had gesteld. In de tweede periode - van 6 tot 15 mei 2002 (Tweede Kamer-verkiezingen) - ontstond er een machtsvacuüm. Er ontstonden spanningen over het leiderschap. De laatste periode - van 15 mei tot 16 oktober 2002 (val kabinet Balkenende I) is het intern een chaos geweest. De partij viel van de ene crisis in de andere, door geruzie binnen en tussen fractie en bestuur. De bewindslieden werden als laatste bij de interne verdeeldheid betrokken, hetgeen leidde tot de val van het kabinet.

Welke van de onderzochte factoren waren nu van invloed geweest op de stabiliteit binnen de Lijst Pim Fortuyn? Hoe droegen de opzet, de rol van Fortuyn en de machtsstrijd na zijn dood bij tot de puinhopen binnen de partij?

Uit de eerste periode wordt duidelijk dat de centrale rol van Fortuyn twee gevolgen heeft gehad. Allereerst was er sprake van een sterke verticale, op hem gerichte, loyaliteit. Deze oversteeg, ten tweede, de horizontale loyaliteit, voor zover die al aanwezig was. De door Fortuyn gewenste aanpak ("Ik doe het kunstje, jullie zijn het circus") zorgde voor een

autonoom werkende organisatie, die bovendien was samengesteld uit mensen die elkaar nauwelijks kenden of mochten. In de tweede periode verdween de verticale loyaliteit door het wegvallen van Fortuyn. De basis voor processen van articulatie en mobilisatie was gelegd. In de laatste episode ontspannen de mobilisatieprocessen zich tot een machtsstrijd. Het fundamentele gebrek aan loyaliteit en communicatie hadden geleid tot vele gespannen en complexe relaties. De autonome structuur was niet langer bruikbaar, doordat iedereen zich met elkaar bemoeide, elkaar wantrouwde en zoveel mogelijk macht trachtte uit te oefenen. Fortuyn had in feite de vuurstenen voor de brandstapel al klaargelegd. De trekker die Volkert van der G. overhaalde stak het vuurtje aan. De leden van de LPF bleven vervolgens het hout aandragen.

"Verticale loyaliteit zou wel eens belangrijker kunnen zijn dan de horizontale"

Met dit onderzoek is het laatste woord natuurlijk nog lang niet gezegd over de Lijst Pim Fortuyn. De analyse is hier dan ook beperkt tot slechts een aantal factoren. Het verdient zeker aanbeveling om in de nabije toekomst deze analyse verder uit te diepen en meer factoren in beschouwing te nemen. Wellicht lag de turbulente geschiedenis van de LPF al vast door het soort partij dat ze was. In dit verband is het wellicht interessant te kijken in hoeverre er bij de LPF sprake was van een 'catch-all'-partij, zoals beschreven door Kirchheimer.⁵ Verder lijkt het mij allerleest interessant de (verandering van de) organisatiestructuur aan de hand van de statuten nader uit te diepen. Dit zijn slechts enkele ideeën. De mogelijkheden zijn wat dit onderwerp betreft eindeloos en voor het merendeel zeker de moeite waard om te

onderzoeken.

De oorspronkelijke opzet rond Fortuyn leidde er dus toe dat de partij na zijn wegvallen op losse schroeven stond. Dat het echter ontbrak aan een leider á la Fortuyn en aan de wil van de partijleden eensgezind op te treden, leidde tot een machtsstrijd. Deze leidde de LPF tot haar eigen teloorgang. Wat zo veelbelovend en explosief begon, leidde via een pad van vallen en opstaan tot de val die niemand binnen de partij wilde. Die vele kiezers niet wilden. Die Pim niet gewild had. Maar, om met de woorden die Pim Fortuyn zelf gebruikte - om de mentaliteit van de Paarse kabinetten te schetsen - te spreken: De dader van de puinhopen ligt gewoon op het kerkhof; we hebben het weer eens met z'n allen gedaan.⁶

Koen Bartels

Noten

¹ Andeweg & Irwin, 2002, 51-52

² Stone, 2002, 243-245

³ Chorus & De Galan, 2002, 162

⁴ onder een span of control wordt hier verstaan: de reikwijdte van het gezag van een leider

⁵ Koole, 378

⁶ Fortuyn, 2002, 184

Literatuur

- Rudy B. Andeweg, Galan A. Irwin, *Governance and politics of the Netherlands*, eerste druk, Londen, 2002, Palgrave MacMillan
 Peter M. Blau, W. Richard Scott, *Formal Organizations*, derde druk, Londen, 1970, Routledge & Kegan Paul
 Jutta Chorus, Menno de Galan, *In de ban van Fortuyn*, eerste druk, Amsterdam, 2002, Mets & Schilt
 Pim Fortuyn, *De puinhopen van acht jaar Paars*, vijfde druk, Rotterdam, 2002, Karakter Uitgevers & Speakers Academy Uitgeverij
 J. van Hoof, J. van Ruysseveldt, *Sociologie en de moderne samenleving*, vierde druk, Amsterdam, 2001, Boom
 D. Jaffee, *Organization Theory, Tension and Change*, eerste druk, Singapore, 2001, McGraw-Hill Higher Education
 Ruud Koole, *De opkomst van de moderne kaderpartij*, eerste druk, Utrecht, 1992, Het Spectrum
 Deborah Stone, *Policy Paradox*, derde druk, New York, 2002, W.W. Norton & Company